

מעורב

עיתון המחלקה למעורבות חברתית אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
גליון מס' 13 | ינואר 2014, שנת תשע"ד

פתח דבר

אם הגעתם עד לכאן זה אומר שכבר פתחתם את העיתון, אז ראשית תנו לי לברך אתכם. אתם מחזיקים אסופה קצרה אך איכותית (לשם לפחות אנו מכוונים) של טקסטים העוסקים בעדויות בישראל.

אוהבים לקרוא לבעייה שאנו מתמודדים איתה "השד העדתי". ואם לומר את האמת, אני נרתע מהמושג הנורא הזה. "שד" הוא ייצור מיתולוגי שהוא אחד מהשניים: שליחו של השטן או יישות עצמאית שבכוונה להזיק לבני האדם או במקרה ואתם אלאדין, לעזור להם בתמורה לדבר מה. "השד העדתי" הוא לא שד ולא ג'יני, הוא ביטוי גזענות.

כבן למשפחה מעורבת (מזרחי-אשכנזי) וכמי שגדל כאן בפריפריה, מעולם לא הרגשתי ביטוי גזענות. כל האנשים שהיכרתי בילדותי הגיעו ממעמד סוציו-אקונומי דומה לשלי, ובין אם היו ממשפחות מעורבות או לא, הרושם היה שלאף אחד לא ממש היה איכפת מאיפה בא סבא שלי או מה מקור שם המשפחה שלי.

עד הצבא.

את השירות הצבאי שלי עשיתי ביחידה מאוד "אשכנזית". כל כך אשכנזית שפתאום לשם המשפחה שלי הייתה משמעות. גיליתי שאנשים מסיקים עליי דברים רק בשל שם המשפחה שלי. עם זאת, היה זה רושם שניתן לתיקון, בעיקר משום שביחידה יחסית קטנה, אנשים מכירים אחד את השני והדעה שאנו מגבשים על אדם מתוך היכרות אישית פחות נגועה בדעות קדומות. כשסיימתי את השירות הצבאי שלי התחלתי לעבוד במערכת חדשות קטנה בתל אביב. תוכנית בוקר באחד מערוצי הטלוויזיה. היינו צוות מצומצם של שבעה אנשי תוכן והתקבלתי לעבודה בזכות המלצה מאחד העובדים במקום. אחרי כמה חודשים, אחד מאנשי התוכן עזב ומאות קורות חיים הציפו את המייל של המערכת. אבל למה אני מספר לכם על הניסיון התעסוקתי שלי? כי אז ראיתי לראשונה איך שם המשפחה שלך באמת משנה. העורכים הם אלו שעברו על קורות החיים. הם אנשים טובים, אינטליגנטיים ונאורים. הם אלו שהיו צריכים לקבל את אחד מהמועמדים לעבודה והם אלו שעל כל חמישה או שישה מיילים משמות אשכנזיים, פתחו מייל אחד עם שם מזרחי.

ברור לי שאין אפשרות לעבור על כל קורות החיים, אלא פותחים באקראי כמה מועמדים ואם קורות החיים שלהם נראים לעורך, הוא יזמן אותם לראיון. אבל קודם כול אתה צריך שיבחרו בך באקראי והסיכוי שלך להיבחר אם שם משפחתך "בוזגלו" קטן משמעותית מאשר "פישר". זה אפילו לא נעשה בכוונה. השם המזרחי פשוט נתפס בעינינו כפחות אטרקטיבי. את זה כל מחקר עמדות סמויות בפסיכולוגיה חברתית יכול לגלות.

הגזענות טבועה בנו, גם באנשים שלא הייתם מצפים. גם כי וכנראה גם בכם. הסוד הוא לדעת שזה המצב ולהתמודד איתו. לא להכחיש. זו ההתנהגות שלנו, ולמרבית הצער אין בה יסוד מאגי, יש בה יסוד אנושי.

4		יצירה מעורבת
5		וידויה של החצי-חצי
6-7		ראיון עם אביהו מדינה
8		בין זהות מזרחית לזכות משפטית
9		פערים בין מזרחים לאשכנזים במערכת החינוך
10-12		ראיון עם ירון לונדון
13		ממיוזרי לבאר-שבע
14		חשבון פשוט
15		מה חדש במחלקה?
16		מה קורה?

"מעורב" - עיתון המחלקה למעורבות חברתית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
מנהלת המחלקה: עו"ד ורד סרוסי כ"ץ
עריכה: אלמוג שמחון
מנהלת העיתון: אושרית אליעזר
עיצוב גרפי: עיצובי הנגב
טלפון המערכת: 08-6472841, פקס: 08-6472921, meorav.bgu@gmail.com

דואר אלקטרוני: meorav.bgu@gmail.com
בית-דפוס: דפוס אוניברסיטת בן-גוריון
תודות: ד"ר גדעון כ"ץ, נועה רוחם חן

בשער: דוד כהן אור **צילום ועריכה:** יואב פיצ'רסקי

העיתון מעורב מבקש לתת ביטוי לקשת של דעות. הדעות המוצגות בגליון הן על דעת הכותבים בלבד ולא על דעת המחלקה למעורבות חברתית ו/או האוניברסיטה.

רוצים לבדוק את העמדות הסמויות שלכם?

כנסו ובדקו בעצמכם:
implicit.harvard.edu/implicit/israel/

(מתוך "שירים באשדודית", הוצאת אנדלוס, 2003)

א. מספרים:

יהודי אמריקני מת והוא ערירי.
בצואתו רשם: "אני מצוה את כל כספי ורכושי
לפקדת מדינת ישראל ובקשה אחרונה לי -
להקבר בארץ-ישראל. על החתום: יצחק כהן".
שלו הפקידים את המת על כספו ובקשתו
אל ארץ-ישראל למנוחת עולמים.
אספו פקדי ציון את הכסף
ונת הבר-מינו העבירו, מן הסתם,
אל החברה קדישא ליהודי אשכנז.
הפכו אלה בנירות ולא מצאו סמוכין
לקביעה כי אכן יהודי אשכנזי היה.
מחמת הספק דחו את המת ושלחוהו
אל בית העולם ליהודי ספרד.
ישבו חכמי ספרד לטפס עצה
ולבסוף השיבו את הפקידים בזו הלשון:
השם יצחק כהן אכן יתכן לקאן ולשם,
ואף-על-פי-כן, אם יהודי ספרדי הוא
הרי שמצוה גדולה נפלה בחלקנו!
ואם יהודי אשכנזי הוא,
הלא בענג רב נקברהו!

ב. שיחת הפרות עם יהודיה אמריקנית חביבה
(בתרגום עברי)

- תאמר לי, אתה מישראל?
- כן, אני משם.
- אוה, והיכן אתה גר בישראל?
- ירושלים. בשנים האחרונות אני מתגורר שם.
- אוה עיר נפלאה ירושלים.
- כן, אכן נפלאה.
- ואתה... מהחלק המערבי.. או מהצד המזרחי...
- אה, זו שאלה קשה, תלוי מי מציר את המפה...
- אתה מצחק, ואתה... כלומר אתה מדבר עברית?
- כן, ודאי.
- כלומר זו שפת האם שלך?
- לא בדיוק. שפת אמי היא ערבית, אבל היום היא
מדברת עברית שוטפת.
- אוה, "זה יפי", למדתי את זה בקבוצה.
- לא רע בכלל.
- אתה... כלומר אתה ישראלי... כן?
- כן, ודאי.

- ממשפחה מסורתית?
- כן, די מסורתית.
- שומר שבת?
- אני? לא, תלוי, בעצם...

- אתה אוכל חזיר?
- לא, זה לא.
- תסלח לי על השאלה הסקרנית, אני פשוט חייבת לשאל,
אתה יהודי או ערבי?
- אני יהודי-ערבי.
- אתה מצחק.
- לא, אני דווקא רציני.
- יהודי-ערבי?! את זה אף פעם לא שמעתי.
- זה פשוט: כמו שאת אומרת יהודי-אמריקני. הנה, נסי
להגיד יהודי-אירופה.
- יהודי-אירופה.
- ועכשו אמרי יהודי-ערבי...
- אין בכלל מה להשוות, יהודי-אירופה זה משהו אחר.
- למה?
- פי "יהודי" לא הולך עם "ערבי", פשוט לא הולך. זה אפילו
לא מצטלצל טוב באזנים.
- תלוי באמת בטיב האזנים.
- תראה, אין לי שום דבר נגד ערבים. יש לי אפילו ידיים
ערבים, אבל איך אפשר לומר "יהודי-ערבי" כאשר
כל מה שרוצה הערבי זה לחסל את היהודי?
- ואיך אפשר לומר "יהודי-אירופאי" כאשר כבר חסל
האירופאי את היהודי...

ג. כשהלכתי משם
רק כשהלכתי משם נזפרתי
שבכלל לא התכונתי כך להתרגש
ובעצם רציתי לספר לה
שהביתי-סיטר הראשונה שלי במוקו היתה נערה מסלמיה
ויש לי תמונה שחר-לכן שלה באלבום הישן
על רצפת החצר המשבצת
וכשהייתי ילד עולה חדש מרוקו-ספין
נסייתי לשווא לשחזר שיחה של ילדון
עם הביתי-סיטר שלו בערבית מרוקנית.
ואמא כשמוכירים לה אומרת:
אח, חי עליה שחל קאנט תחבק,
כמה שאהבה אותה, לא עזבה אותה לרגע.

ניו-יורק, 1991

תושבי העיר העניקו לקהילה היהודית שתי אפשרויות-
להמיר את דתם לאסלאם או למות. ומאז, במשך 150
שנים לערך, יהודי משהד חיו חיים מוסלמים למראית
עין אבל נשארו יהודים בסתר. הם שמרו שבת, חגגו את
כל החגים, השיאו את ילדיהם בגיל מוקדם כדי למנוע
התבוללות וערכו שמחות בשקט מוחלט, כדי שאיש לא
ישמע. במאה ה-20 כשהחזון הציוני החל להתממש,
רבים מהם החלו את המסע המפרך והמסוכן מפרס
לארץ ישראל, ומשפחתי התיישבה בשכונת הבוכרים
בירושלים. כמה אנשים זכו לשמוע את הסיפור הזה
מסופר? לא רבים.

היום המצב שונה לדעתי. הפער התרבותי בין שני הצדדים
של המשפחה שלי הצטמצם. יש שיאמרו שהפרסים
'השתכנוזו'. השיך העדתי הוא כבר לא משמעותי: בני
המשפחה הצעירים, בני גילי, הם לרוב צאצאים להורים
מעדות שונות ואי-אפשר לשייך אותם לכאן או לכאן.
בסביבה החברתית שלי, הניגוד בין 'מזרח' ל'מערב'
כבר לא בולט כל כך ויש תחושה של פתיחות וקבלה.
כך לדוגמא, בתקופת ילדותי בשנות ה-90, אף מוסיקאי
ישראלי לא היה חושב לשיר בערבית או מרוקאית או
פרסית. והנה היום שירים בשפות ארצות 'המזרח' החלו
משודרים ברדיו וזוכים להצלחה רבה.

השינויים הללו השפיעו גם עליי. כשהגעתי לאוניברסיטה
מצאתי את עצמי כותבת עבודה אקדמית על הסיפור של
משפחתי- אנוסי משהד. התחלתי לשמוע ולחקור שירים
בפרסית בעקבות האלבוים בשפה הפרסית שהוציאה
הזמרת ריטה. למדתי לבשל מאכלים פרסיים לראשונה
לא מזמן. כשטיילתי בחו"ל פגשתי תיירים איראנים
ותיירים אירופאיים שביקרו באיראן, והיום החלום הכי
גדול שלי הוא שאזכה לטייל באיראן מתישהו.

החברה הישראלית היהודית, ואני בתוכה, מתחילה
להיפתח ולהיחשף רק עכשיו למה שנעלם מעיניה כל
השנים- העושר התרבותי, השפתי, המוסיקלי, הקולינרי
וההיסטורי של 'וצאי אסיה-אפריקה'. הפתיחות הזו
מפצה על סגירות של שנים. כולי תקווה שהיא תמשיך עד
שנאחה את הקרעים בינינו ונבין באמת שכולנו עם אחד.

.....
*הכותבת פעילה ב'קורן משה - התכנית למנהיגות'
במחלקה למעורבות חברתית

נולדתי חצי-חצי. אני פרסיה מצד אבי וארגנטינאית מצד
אמי. את רוב חיי ביליתי בסביבה שבה כולם היו כמוני:
תימנים-רומנים, עיראקים-פולנים, רוסים-תורכים,
מרוקאים-צ'כים, הונגרים-טריפוליטאים. השאלה 'מה
המוצא שלך?' גררה אחריה תמיד תשובה מורכבת,
ושיקנו משחקי ניהושים שהיו מקור לצחוק והומור.

כאשר דיברו על קיפוח עדתי ויחסי מזרחים-אשכנזים,
תמיד חשבתי שזה נחסך ממני. אני לא אשכנזיה ולא
מזרחית. אני בין לבין, לא זה ולא זה, בת-כלאיים ולכן
כל הדיכוטומיה הזו של מזרחים-אשכנזים רחוקה ממני.
האמנם?

היום בדיעבד, ברור לי שזה לא היה נכון. 'השד העדתי'
היה תמיד חלק מחיי, אם לא במישרין אז בעקיפין. כך
לדוגמא, היחס שלי לשתי הזהויות העדתיות היה תמיד
שונה. שייכתי את עצמי בעיני עצמי לעדה הארגנטינאית,
התלהבתי יותר ממנהגיהם, השוואתי בבני המשפחה
הארגנטינאים שלי, שמחתי ללמוד שירים, מילים
ומשפטים בספרדית וחלמתי על נסיעה לטיול שורשים
בארגנטינה. היחס למשפחה הפרסית שלי היה שונה. הם
מקפידים הרבה יותר על מנהגים ומסורת יהודית באופן
שהיה נראה לי מיושן, אולי אפילו פרימיטיבי. חלק גדול
מהם הוא מסורתי, דתי ואף חרדי ולכן כחילונית היה
נדמה לי שיש פער גדול יותר בינינו. לא אהבתי לשמוע
מוזיקה פרסית, והייתי צוחקת למשמע שירים בפרסית
בשמחות משפחתיות. לא ניסיתי ללמוד פרסית כי זו
הייתה שפה קשה להבנה ומסובכת בעיני. שנאתי את
העובדה שיש לי עור שחום ושזוף, והיה לי ברור שירשתי
את זה מאבי הפרסי יחד עם עוד מאפיינים גופניים שלא
אהבתי....

גם ההיסטוריה המשפחתית שלי נגועה במידת מה
של אפליה. **הסיפור של המשפחה האשכנזית שלי הוא**
מוכר וידוע ושזור באתוס הציוני-ישראלי: הם עזבו את
אירופה לפני מלחמת העולם השנייה, עשו עצירת ביניים
בארגנטינה לכמה עשרות שנים ואז עלו לארץ בהדרגה.
הם פעלו בתנועת נוער ציונית, עלו במסגרת גרעין של
התנועה לארץ והקימו את קיבוץ חוקק. אבל מדהים
לגלות שהסיפור הלא ייאמן של משפחתי הפרסית קיבל
בקושי אזכור קטן בדפי ההיסטוריה הציונית, עובדה
שמוכיחה שהיה ואולי עדיין יש קיפוח עדתי בישראל.

מקורה של המשפחה שלי הוא מהעיר משהד בפרס, אחת
מן הערים הקדושות למוסלמים השיעים. בשנת 1839

שומר על הגחלת: ראיון עם אביהו מדינה

בגיל שישים וחמש, וחיי יצירה המתמשכים למעלה ממארבעים שנה, אפשר לומר שאביהו מדינה הוא אחד מהאבות המייסדים של התרבות הישראלית החדשה ("השעטנו בין מזרח ומערב" להגדרתו). כמי שגלחם כבר עשורים רבים למען המוזיקה הים-תיכונית והשיויון התקשורתי שמיאן לבוא, אביהו מדינה יודע שולל לא ושותפיו למאבק למען הלגיטימציה לתרבות המזרחית, הרדיו היה מקום הרבה יותר משעמם. אלמוג שמחון

לאביהו מדינה שמור מקום של כבוד בזמר העברי. הוא חתום על יצירות כמו "הפרח בגני", "כבר עברו השנים" ו-"שבחי ירושלים", ועבד צמוד עם מוזיקאים כמו זוהר ארגוב, ג'ו עמר ושימי תבורי. במידה רבה מדובר ב"סנדק" של המוזיקה הישראלית-מזרחית, אבל פעילותו של מדינה אינה מתמצית רק בתחום האומנות. בחלוף השנים אביהו מדינה הפך לשם נרדף למאבק בשליטה האשכנזית בתרבות הישראלית ולמאבק למען ייצוג הוגן בממסד הישראלי. הפעם האחרונה שצוטט בהקשר הזה הייתה כשהתראיין בגלי צה"ל לכבוד ערב הוקרה שנערך לו באביב 2013, שם התרעם בשידור על כך שהוצג כ-"מזרחי" ולא כ-"ישראלי". בין היתר אמר בראיון "אני לא פחות ישראלי מאף אחד מכם. מאיפה לקחתם את החוצפה לכנות אותי מזרחי ולא ישראלי?" ואולי האמירה הזו, הדרישה הצודקת של מדינה שיראו בו שווה בין שווים היא שמגדירה אותו בצורה הטובה יותר.

אביהו מדינה, איך היית מגדיר את הפעילות שלך בנושא הקיפוח העדתי בתרבות הישראלית?
"אני פעלתי מתוך אחריות לאומית. חשתי שנכון יהיה שלכל צד ששותף בבניית הפרויקט הזה שנקרא 'מדינת ישראל', תהיה הרגשת שייכות וכך יחזוק הדבק בין המרכיבים השונים של החברה הישראלית. ראיתי שחלק מהחברה, זה ששולט במקומות ובמוסדות המרכזיים והאסטרטגיים מנסה למדר חלק אחר של העם ולעצב את התרבות הישראלית באופן חד-גוני מערבי. אותו חלק שולל ניואנסים ים-תיכוניים מזרחיים בתרבות הישראלית ושולל את היותו של החלק השני חלק אינטגרלי חשוב וטבעי באוכלוסיה הישראלית. הבעתי את דעתי על כך."

ואיך קיבלו את הטענות שלך?
"אנשים שזה לא נעם לאוזניהם הגדירו את אמירותיי כטענות על קיפוח או בכינות. משני הצדדים היו לי מתנגדים: למזרחי הים-תיכוני כאב הקיפוח ולשתלטן המערבי כאב שאני חושף את ערוותו. הוא היה רוצה שלא יגידו שהוא שתלטן מערבי ושהוא ימשיך כפי שהוא מתנהג מבלי שמישהו יפריע לו. אני חשבתי בצורה לאומית. המטרה היא שאזרחי המדינה ירגישו פה נוח. מדינת ישראל היא אמנם לא עניין פרטי שלי. זה לא שהוטלה עליי המטלה לחזק את החברה הישראלית, אך מתוך פטריוטיזם עשיתי את שלי, דווקא כדי לחזק את החברה הישראלית. לעם היו ועוד ישנם המון קשיים: הקמת מדינה, שמירה על ביטחון, ניהול כלכלה. אנחנו צריכים להתנהג כגוף אחד, יד אחת, וראש אחד. לא נוכל להתגבר על הקשיים כאשר העם מפורר ומשוטע."

מה דעתך על זה שהיום אנחנו רואים יותר ויותר ייצוג של מזרחים בתקשורת ושומעים יותר מוזיקה ים-תיכונית ברדיו? אי אפשר להכחיש שבשנים האחרונות נעשתה התקדמות והמצב הוא לא כמו שהיה לפני שלושים שנה. "אתה צודק. היום בעידן התקשורת המסחרית הדברים קצת השתנו. המפרסם רוצה רייטינג וזה לא מעניין אותו אם הכסף שלו יגיע מכיס מזרחי או מערבי. הוא רוצה את העשרה שקלים שלו ואם שיר ים-תיכוני זה מה שיביא לו את העשרה שקלים, אז זה מה שתשמע. אז זה נכון שבתקשורת המסחרית יש שינוי. אבל גם היום בממלכתי, בממסדי, זה שלא מחכה להתפרנס ממך אלא יש לו תקציב שמגיע מאוצר המדינה - תקציב שבא מהאזרחים - זה לא מעניין אותו אם הרייטינג הוא 50% או 3%, שם הייצוג של המערבי הוא פי שישה ושבעה. במקומות האלה יש ייצוג של 13% בערך של מוזיקה ישראלית ים-תיכונית וכל השאר זו מוזיקה מערבית."

ובכל זאת, בני הדור שלי שהם בני 20-35, רבים מהם בנים למשפחות מעורבות וכבר לא כל-כך מרגישים בקיפוח הזה. "זה ממש לא לעניין שאתה מביא לי את הדור שבא אחרי זה. אתם לא חוויתם את מה שאנחנו חוונו לפני שלושים וארבעים שנה. אתם התרגלתם למציאות אחרת. כשאני גדלתי והייתי בגילך לא היה לי את הלוקסוס הזה של לשמוע תחנה שמשדרת מוזיקה לטעמי, הכל היה לטעמם. נתנו לנו גטו של שעה בשבוע בתוך התקשורת הממסדית. אני נוגע בנקודה של לפני ארבעים שנה ואתה מסתכל על הדברים היום אחרי ארבעים שנה, אבל כדי שיהיה לך מושג מה היה פה ומה חי פה, אתה צריך אנשים כמוני שישמרו על הגחלת. שביעו את דעתם, שיבקרו, שילחמו ובזכות אנשים כמוני יש לך היום את הפריבילגיה לשמוע שני סגנונות."

תשמע זה ברור לי, לולא המלחמה שלך ושל הפנתרים השחורים, הדברים לא היו משתנים.
"הייתי אומר שהתרבות הישראלית הייתה נטולת צליל מזרחי. אני חושב שישאל היא שעטנו של מזרח ומערב. זו תרבות שאמורה לייצר ולהוליד סגנון חדש וזה אופייני לישראל בלבד. זה מפגש של שני הסגנונות אבל מישהו רצה שאחרי אלפיים שנות גלות שנוותר על מקומנו בתמהיל הזה של התוצר הישראלי החדש, שנוותר על הטעם המזרחי בתרבות הישראלית ואני לא הסכמתי. היום ברור שיש את שני הטעמים בכלל התרבות הישראלית."

מה אתה חושב על אנשי ציבור שמגיעים מהצד האשכנזי ואומרים שהיום התרבות הישראלית היא בעיקר כוז שמגיעה מכיוון ים-תיכוני ומזרחי?
"מי שאומר דברים כאלה, דבריו הם פוליטיים לחלוטין. כשאתה פותח היום את אמצעי התקשורת, אתה רואה שעדיין מקומו של הים תיכוני הוא בטל בשישים. נכון שאם אתה הולך לאירועים, חתונות ומועדונים אז הזמר המזרחי

הרבה יותר פופולרי אבל איפה שיש מערכת ויסות, כמו גלי צה"ל, כמו רשות השידור או כמו תחנות אחרות, אז שם מכוונים את התמהיל כדי שיהיה בערך 85% מוזיקה מערבית ו-15% ים-תיכונית ומי שמתעלם מזה פשוט משקר את עצמו."

התרבות הישראלית מוכתבת היום ע"י הטלוויזיה.
"אני הייתי קורא לזה ממסד. הממסד הוא לא רק טלוויזיה, הוא גם משרד התרבות, התיאטרות, התזמורות, האופרות, הקולנוע ועוד. אלו הם הממסדים התרבותיים שמקבלים את האגרה שלהם מהמיסים של האזרחים ושם 90% מהתרבות הנתמכת היא בפירוש תרבות של מערב. כולנו יודעים את זה אבל כולם פוחדים מפני שינוי."

אתה לא חושב ששינוי כזה צריך להגיע מתוך הפוליטיקה בסופו של דבר? הרי הממסד הפוליטי הוא זה שצריך להיות בצבע וגוון אחר כדי שיש את הנושאים הלו בראש מעייניו.
"זה לא מעניין את הממסד הפוליטי, הוא תלוי בתקשורת. הוא תלוי בבחירות הבאות והוא רוצה את זמן המסך שלו וזמן הראיונות שלו ברדיו ומכיוון שאלה שמנהלים את הרדיו והטלוויזיה בישראל הם כולם בעלי אוריינטציה מערבית אז הם לא יתווכחו איתם על כמויות - עד כמה הוא משרת את כלל הציבור הישראלי או רק את הציבור הישראלי-מערבי. ואם כן אז הוא יקבל פחות זמן מסך, כי הוא אמר משהו שמנוגד לתזה, לסיסטם של אלו שמנהלים את התקשורת. כל פוליטיקאי מקריב את התרבות הישראלית כקורבן למען ההצלחה האישית שלו בבחירות הבאות - חוץ ממתי מעט."

לאן לדעתך הולכת התרבות הישראלית בשנים הבאות?
"היא הולכת לכיוון של הבינוניות. אין עידוד של דברים אומנותיים, של דברים ברמה תרבותית גבוהה יותר. זה לא באופנה. מי שקובע את סדר היום התרבותי זה המפרסם והחברות הגדולות שמחפשות חתך רחב של קהל שהוא כח קנייה. כפי הנראה יותר מ-40% במדינה שלנו אלו אנשים שלא מחפשים תרבות גבוהה, אלא רק בידור זול. יש להם צרות אחרות ולחצים אחרים מהיום-יום אז הם חוזרים הביתה בסוף היום ורוצים שיראו להם משהו קל, שטותי כזה, רק כדי להתבדר. מי שמחפש תרבות גבוהה לא ימצא אותה כי זה לא מתפרסם. אין להם כוח קנייה - הם לא עדר. העדר קובע היום מי יראה ומה יישמע בתרבות הישראלית, לצערי."

אתה חושב שהתרבות הבינונית הישראלית כן מכילה בתוכה את השעטנו המערבי והמזרחי יחד?
"מקצה מזרח עד קצה מערב כולם נמצאים ברמה הבינונית ומטה - הבינוניות נמצאת בכול. זה לא משנה אם אתה באוריינטציה מזרחית או מערבית. הבינוניות שולטת. כשאתה מנסה להתרומם קצת מעל הבינוניות אתה מוצא את עצמך מחוץ למשחק. אין דרישה, אין קהל עדרי גדול ואין כוח קנייה."

בין זהות מזרחית לזכות משפטית

ד"ר יפעת ביטון

תפסו מקום של כבוד כמכוני השיטה, עוררו עניין חברתי רחב וסימנו את הקבוצות "המפלות באמת" בישראל.

היעדר הגיבוי המשפטי הבולט והברור של ההסדרים המפלים כלפי מזרחים יכול להיתפס כתופעה חיונית למזרחים, אשר לא הודרו מגדרי החברה הישראלית בצורה כה בוטה כפי שנעשה לערבים למשל. הצעת החדשנות היא דווקא לראות בו כוח מחליש לניהולו של מאבק מזרחי מגובש וקוהרנטי לשיפור מצבם החברתי של מזרחים. היעדרם של המזרחים משיח ההפליה הישראלי משמש קרדום לחפור בו כנגדם. הוא משמש בראש ובראשונה כלי להכחשת עצם קיומה של ההפליה כלפיהם; מעין "הוכחה" לכינייתם ולדמיונם הפורה בעודם ממשיכים לטעון להפלייתם; הוא משמש כלי להחלשת התאגדות פנים-קבוצתית ולפיתוח תודעה פוליטית של המזרחים שסבלו מדיכוי; הוא גם משמש כלי להיעדר ביסוס תודעה קולקטיבית של ההגמוניה בישראל בנוגע לדיכוי זה; הוא משמש כלי להימנעות מראיית מזרחים כבעלי "זהות משפטית" מוגדרת, ולפיכך מעצבם כמי שאינם זכאים לסעד משפטי, ולכל היותר כמי שמוזמנים לנסות לפתור את בעייתם במישור הלגיטימי היחיד, זה הפוליטי-חברתי. אלה הם רק חלק מהאפקטים השליליים שישנו להיעדר ההפליה דרך החוק של מזרחים בחברה הישראלית. השפעה זו אינה משפטית גרידא כי אם רחבה יותר. המאבק המזרחי במישורים שונים מצומצם מאוד, בין היתר, בשל היעדר הזהות המזרחית במשפט. הוא מחליש את חוטיבציה לניהול מאבק פוליטי-חברתי ומאפשר אילוזיות של השתלבות מלאה. אולם מעבר לכך, במישור המשפטי עצמו אי השימוש בהפליה על-פי חוק מנע מאבק משפטי כלשהו בתחום. גם כשנעשה כבר מאבק חשוב זה, כבבג"צ הקשת², הוא לא נשען על אדגים של זהות מזרחית אלא על אדגים אחרים, אשר בסופו של דבר אפשרו אותו, אם כי לא ברור לאיזה נזקים וזהותיים גרמו.

איני מציעה, כמובן, כי עכשיו תומצא חקיקה אשר תבסס באופן פורמאלי את הפלייתם של המזרחים בישראל. קריאתי היא להפעיל את המאבק המזרחי לשוויון בתוך המסגרת ההקשרית שהוצגה פה. כך למשל עשה לאחרונה בית-הדין לעבודה כאשר קיבל תביעתו של בחור מזרחי שטען כי הפלה בעבודה. את טענותיו של הנתבע כאילו הבחור "הזהה" וכי אין הפליה מזרחית בישראל פטרה השופטת בהפניה לכתיבה המציגה מורכבות זו והמשיכה לבחון את הפליה התובע לגופה, כשהיא מזהה אותה כחלק ממצבם הנחות של מזרחים בחברה הישראלית. פסיקה זו מבנה לראשונה טיעון בלתי-מתפשר על זכותם של מזרחים לשוויון באמצעות המשפט, ורוחה צריכה למלא את מפרשי המשפט בכל תחום.

• הכותבת היא מרצה בכירה במכללה למנהל ומכהנת כיו"ר מרכז תמורה למניעת הפליה, הפועל לקידום מעמדם של מזרחים בישראל.

¹ מעורב מסביר: מי שאינו פשוט "נחשל", אלא הפך לכוז. ד"ר שלמה סבירסקי הטמיע את הביטוי הזה בכתיבתו לגבי מזרחים.

² מעורב מסביר: עתירה כנגד החלטת המדינה להפשיך קרקעות חקלאיות לטובת בנייה, שהייתה מכניסה הון לקיבוצים ולמושבים. העותרים טענו כי המדינה ואזרחיה אינם זוכים לתמורה מתאימה, דבר המעמיק את הפערים בחברה.

כבר בשנתי הראשונה ללימודיי בפקולטה למשפטים חשתי בקשר ההדוק והמורכב של המשפט לישות המזרחית. בשיעורי המשפט הפלילי, שלטו הישויות המשפטיות מזרחיות בכיפה. פסקי-הדין כולם נשמעו כמו מסדר שמי של בני השכונה בקריה-מלאכי עםם גדלתי: אבוטובל, אברג'ל, בוזגלו, ביטון ומזרחי. אלה היו "הכוכבים" הבולטים של הקורס, בתפקיד אחד בלבד: הנאשמים והמורשעים בדין. לעומת זאת, בהיכנסי לקורס בדיני החוזים, השתנתה לגמרי זהות השחקנים המשפטיים. פסקי-הדין בתחום עסקו באנשים ששמותיהם נדמו בעיקר כמו המסדר השמי של כל מי שלא גדל עמי בילדותי: הרשקוביץ, יעקובסון, זוננשטיין, בוטקובסקי. באחת הפעמים דנה המרצה להפתעתי בפרשת ביטון נ' מזרחי. שמחתי על כך צוננה מיד כשהבנתי כי נושא השיעור באותה עת היה "חווה בלתי-חוקי"...

כל-כך מצחק וכל-כך עצוב כאחד. סיפור זה ממחיש את תפקידו החשוב של המשפט בעיצוב זהות-המוחלטת של מזרחים בישראל, אך גם את היות תפקיד זה מוכחש ולא טיפוזי לאופן שבו המשפט מעורב בעיצוב הסדר החברתי והקבוצתי בישראל. ההנחה כי שמותיהם של הצדדים למשפטים בקורסים השונים מייצגים פשוט את "העשייה" של דמויות שונות אלה במציאות הינה נאיבית. למשפט תפקיד מרכזי בהסללה של דמויות שונות אלה למקומותיהם השונים. למרות תפקידו המרכזי של השלטון בישראל במיצובם המנוחשל¹ והנחות של מזרחים בחברה הישראלית, - בדרך של קביעת הסדרי הדיור והפיזור הגיאוגרפי שלהם, דרך העמדת מערכת חינוך לקויה ומפלה וכלה ביצירת יחסי תלות של רווחה - לא ניתן למצוא כמעט עקבות משפטיים פורמאליים למעשים אלה. כמעט כל שעשה השלטון בישראל בנוגע למזרחים, נעשה בדרך של הסדרים פנימיים או "ביצועיים" להבדיל מ"חקיקתיים". לעובדה שאותן פעולות שלטוניות לא נתגבשו לכדי הסדרים חקיקתיים משמעות רבה לאור מבנהו של עקרון השוויון במשפטנו.

המשפט הישראלי נשען על שתי תימות מרכזיות בנוגע לזהות אזרחי: הוא מפלה במובהק מכות החוק את הערבים אזרחי ישראל ואת כל מי שאינו יהודי מכוח חוק השבות. בד בבד מעניק החוק, למצער ברמה הפורמלית, שוויון מלא לכל מי שהינו יהודי. כך נוצרה ומתוחזקת הדיאלקטיקה היהודית-ערבית כמבחינה המבנה גסה בין חברי קבוצות אלה על בסיס של העדפת האחד על פני האחר בגבולות מסוימים.

יחד עם זאת, מכיר המשפט הישראלי בעקרון השוויון כבעל ערך עליון על-חוקי, ולפיכך גם בהיותו מפלה לרעה את האוכלוסייה הערבית והלא-יהודית הוא מפעיל, עדיין, בסוג של סכיופריה-מערכתית את מיטב שיח האנטי-הפליה שלו כדי לקדם קבוצה מופלית לרעה זו. יחד עם זאת מחיל בית-המשפט העליון בישראל את הסדרי השוויון שלו גם על קבוצות אחרות באוכלוסייה אשר נכנסו ל"פנתאון המופלים", ודרכו אל "פנתאון הזוכים להסדר אנטי-הפליה". כאלה הן למשל הקבוצות המוגנות בפרשות אלים מילר (שיתוף נשים בקורס-טיס), קעדאן (הקצאת אדמות לערבים ביישוב יהודי), דגילוביץ' (הענקת זכויות סוציאליות שוות לבני-זוג הומוסקסואלים והטרנסקסואלים) וית"ד (הענקת תקציבים לאנשים עם מוגבלויות). על אף מגבלותיו של הכלי המשפטי בתיקון עוולות חברתיות-פוליטיות, אין לזלזל בכוחו להוות גורם מניע חשוב בתהליך זה. יתירה מכך, בתחום השוויון נחשב בית-המשפט העליון הישראלי למתקדם במיוחד ולתומך בהפעלה אקטיבית-כופה ומתערבת של עקרון זה על רשויות השלטון. פסקי-הדין שלעיל, המבוססים על עקרון השוויון לבדו

פערים בין מזרחים ואשכנזים במערכת החינוך בישראל: תמונת מצב עדכנית

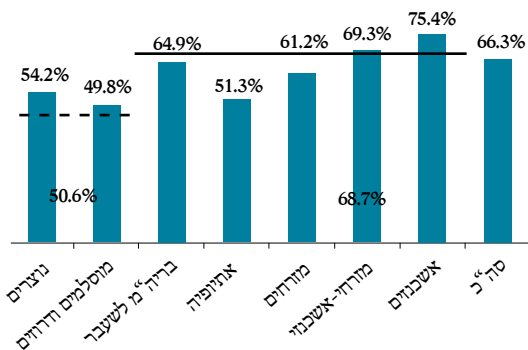
ד"ר יריב פניגר, המחלקה לחינוך

כלכלי פערים אלו מצטמצמים אך הם אינם נעלמים. עם זאת, את הפער בין אשכנזים למזרחים ולצעירים ממוצא מעורב מזרחי-אשכנזי ניתן להסביר באמצעות הבדלים במסלול הלימודים בבית-הספר התיכון ובהבדלים בהישגים בבחינה הפסיכומטרית. במילים אחרות, צעירים וצעירות, השייכים לאוכלוסייה היהודית הוותיקה (מזרחים ואשכנזים), שהם בעלי מאפייני רקע דומים והישגים דומים בתעודת הבגרות ובמבחן הפסיכומטרי, נכנסים להשכלה הגבוהה בשיעורים דומים.

הממד של תחומי הלימוד מציג תמונה מורכבת יותר של פערים. הניתוח הראה, שליוצאי בריה"מ לשעבר הסיכויים הגבוהים ביותר ללמוד בתכניות אקדמיות המובילות להכנסה הגבוהה ביותר בשוק העבודה (למשל: הנדסת חשמל); אחרים נמצאים, לפי הסדר, אשכנזים, בעלי מוצא מעורב מזרחי-אשכנזי, מזרחים, יוצאי אתיופיה, ערבים נוצרים ומוסלמים ודרוזים. כלומר, מצד אחד יוצאי בריה"מ לשעבר נכנסים להשכלה הגבוהה בשיעורים נמוכים יותר לעומת אלו של יהודים ותיקים, אולם מצד שני, מקרב אלו שבחרו בלימודים גבוהים, הם מנצלים את ההשכלה הגבוהה יותר מכל קבוצה אחרת בחברה הישראלית כבסיס למובילות כלכלית.

הפער בין מזרחים לאשכנזים בתחומי הלימוד המובילים להכנסה גבוהה קטן יחסית והוא נעלם לחלוטין עם הפיקוח על הרקע החברתי-כלכלי. לאחר הוספת פיקוח על משתני הלימודים בבית-הספר התיכון ועל הציון בבחינה הפסיכומטרית הפער מתהפך ולמזרחים יש יתרון על פני אשכנזים. כאשר בוחנים זאת עבור גברים ונשים בנפרד מתברר, שהיתרון של המזרחים על פני האשכנזים הוא למעשה יתרון של מזרחיות על פני אשכנזיות בעוד שבקרב הגברים קיים שוויון. הפער בין יהודים וערבים, לעומת זאת, אינו מוסבר בהישגי התלמידים בבית-הספר התיכון ובהישגיהם בבחינה הפסיכומטרית. ההסבר העיקרי שאנו מציעים לכך הוא שקיימת אפליה בשוק העבודה, המשפיעה לרעה הן על ההחלטה להיכנס להשכלה הגבוהה והן על תהליכי בחירת תחומי לימוד בהשכלה הגבוהה.

את דו"ח המחקר המלא ניתן לקבל מד"ר יריב פניגר במייל: fenigery@bgu.ac.il

נתונים מתוך: נגישות להשכלה גבוהה בקרב צעירים מהפריפריה החברתית בישראל / יריב פניגר, חנה איילון, עודד מקדוסי

הדיון הציבורי המחודש ב"שד העדתי" מספק לנו הזדמנות נוספת לבחון את הפערים ה"עדתיים" במערכת החינוך בישראל. לפני שאציג מעט נתונים עדכניים בנושא כדאי לבחון שוב את הטרימינולוגיה בה נעשה שימוש ואת המתודולוגיה של ההגדרות החברתיות. כסוציולוג אני עושה שימוש קבוע בהבחנות חברתיות כגון "מעמד", "אתניות", "מגדר" וכדומה. אולם, בתחום שבו אני פועל ישנה גם הכרה במגבלות של הבחנות אלו. למשל, כל הבחנה אתנית עושה עוול לשונות ולמגוון הקיימים בתוך כל קטגוריה. המקרה של "אשכנזים ו"מזרחים" בישראל אינו יוצא דופן בכך. בתוך כל קבוצה קיימים, פערים, למשל בין יוצאי ערים שהיו מרכזים שלטוניים ותרבותיים לבין יוצאי כפרים מבודדים ועיירות נידחות אליהם המאה העשרים איחרה להגיע. משפחה יהודית בורגנית בבגדד של שנות השלושים של המאה העשרים הייתה דומה יותר, במובנים רבים, למשפחה יהודית בורגנית בוורשה מאשר למשפחה יהודית בכפר בכורדיסטן העיראקית.

מדוע בכל זאת יש חשיבות להבחנה בין "אשכנזים ו"מזרחים"? התשובה לכך נעוצה בתהליכים היסטוריים ופוליטיים אשר לא רק יצרו הבחנה העדתית (כלומר, הגדרו את הקטגוריות בהן אנו עושים שימוש) אלא גם השפיעו על מבנה ההזדמנויות ההשכלתיות והתעסוקתיות של בני ובנות הקטגוריות החברתיות השונות. כך, למשל, בישראל של שנות הששים והשבעים של המאה העשרים רוב מוחלט של תלמידי החינוך המקצועי היו ממוצא מזרחי. המחקר שעוסק בפערים במערכת החינוך בישראל מתמודד כיום עם קושי ניכר להמשיך ולהגדיר את הקבוצות האתניות בתוך האוכלוסייה היהודית. אם בעבר ההגדרה הייתה נקבעת על פי מוצא האב והאם, כיום יש להגדיר זאת על פי מוצא הסבים והסבתות ולקחת בחשבון את העובדה שנישואים מעורבים בין מזרחים ואשכנזים נפוצים למדי. התמונה העדתית הסתבכה עוד יותר עם העלייה הגדולה מבית המועצות לשעבר שהכניסה לתמונה קבוצה אשכנזית (ברובה) הנבדלת הן מהבחינה המעמדית והן מהבחינה התרבותית מ"האשכנזים הוותיקים". את העלייה מאתיופיה לא ניתן כלל לסווג על פי ההגדרות הישנות והיא בעלת מאפיינים ייחודיים.

אחת השאלות המרכזיות שעמדה בבסיסו של מחקר אותו אני עורך עם שותפיי, פרופ' חנה איילון ועודד מקדוסי מאוניברסיטת תל אביב, היא האם השינויים החברתיים וההתפתחויות בהשכלה הגבוהה בשני העשורים האחרונים שינו את תמונת הפערים העדתיים שהייתה מוכרת לנו בעבר. במחקר זה אנו בוחנים פערים חברתיים בנגישות להשכלה גבוהה ובבחירת תחומי לימוד ומוסדות לימוד בתוך המערכת האקדמית. ממצאי המחקר מלמדים, שלמרות ההתרחבות הדרמטית של מערכת ההשכלה הגבוהה בשני העשורים האחרונים היא עדיין מאופיינת בפערים חברתיים ניכרים בין קבוצות דומיננטיות בחברה הישראלית לבין קבוצות מהפריפריה החברתית. ממצאי המחקר מצביעים על כך, שלצעירים ולצעירות ממוצא אשכנזי עדיין יש יתרון על כל קבוצה אחרת בשיעורי הכניסה להשכלה הגבוהה. לאחר פיקוח¹ על הרקע החברתי-

¹ מעורב מסביר: פיקוח על משתנים - אופרציה סטטיסטית המאפשרת ניטרול השפעתו של משתנה על שאר המשתנים הבלתי תלויים

הצבר: ראיון עם ירון לונדון

ירון לונדון הוא אולי התגשמות דמותו של ה-“צבר” כפי שדומיינה בראשית היישוב העברי. יפה הבלורית והתואר, דובר עברית רהוטה ולבן. אשכנזי מבית טוב. דווקא בשל דימויו זה ומשום שלונדון נודע בהתבטאויותיו השנויות במחלוקת לפרקים בנושא העדתי, החלטנו לשאול אותו כיצד הוא תופס את השליטה האשכנזית בממסד הישראלי. היה מרתק.

אלמוג שמחון

צילום: אבי בן-זקן

בסדרת הטלוויזיה שלך “העם הנבחר” אתה אומר כך: “בן גוריון צדק. אני אומר את זה לחלוטין למרות שברור לי שאני מסכן את ציוארי. זו אמירה לא אופנתית, לא פוליטיקלי-קורקטית. צריך כור היתוך יצוק מפלדה אשכנזית. לא מפני שאני אשכנזי, אלא כי האשכנזיות היא הייבוא של אירופה, בהקשר של התרבות המערבית. בלי ההקשר הזה אין לנו מקום כאן. לא זה עם זה ולא בתוך המזרח התיכון. לחזור למרקש או לקישינב - לא רוצה”. אני רוצה לחלוק על הקביעה הזו שהאשכנזיות היא הייבוא של אירופה. אנחנו מכילים כשאנו מדברים במונחי ‘ספרד-אשכנז’. הרי לא כל האשכנזים מקורם בגרמניה ולא כל המזרחים הגיעו ממרוקו. היהודי שהגיע מרומניה או בלארוס שונה מהיהודי שנטמע בחברה הגרמנית, למשל. אני לא בטוח שכור היתוך פולני, סתם לשם הדוגמה, הוא כור ההיתוך המתאים ביותר למדינת ישראל.

“אני מסכים אתך ואנסה לדייק. לא כל יוצאי אירופה מסופגים במה שכינית, לשם הנוחות, ‘תרבות אירופית’, ולא כל יוצאי ארצות ערב נחלו את מאפייני התרבות השולטת בארצות מוצאם. מובן שיש הבדלים עצומים בין פולין לצרפת, כפי שיש הבדלים עצומים בין תימן לתוניסיה, וגם בתוך ארצות המוצא היו הבדלים גדולים בין קבוצות בחברה היהודית. עם זאת, אפשר להצביע על עדות שהביאו לכאן אוצרות תרבות שמקורן בקונטיננט האירופי ואני מתכוון לתרבות שהושפעה מהנאורות. אני מתכוון לזכויות האדם, לתפיסה הדמוקרטית, למדע, לחילוניות, למהפכה התעשייתית, לשבירת הפטריארכאליות, ולעוד יסודות תרבותיים שאפשר לומר כי הם נוצרו באירופה”.

העובדה שהאשכנזים הגיעו מארצות אירופה, אינה אומרת שהם הביאו איתם את המטען התרבותי האירופי. הלא הם היו מושפעים מהתרבות היהודית-אירופית.

“אתה צודק שלא כל העולים מאירופה ספגו את הערכים שאליהם אני מתכוון באומרי ‘תרבות אירופית’, אבל מי שהביא את אירופה ללבאנט היו בעיקר יהודים שבאו מאירופה. לטוב או לרע, הם שיצקו את יסודותיה של החברה הישראלית. בצדק אתה מזכיר את העובדה שעם המכונים ‘ספרדים’ נמנים גם יהודים מהגדה הצפונית של הים התיכון, ואפילו חלק גדול מיהודי הולנד, אבל אני הרי לא מתכוון למוצא גנטי אלא לנושאי תרבות”.

היכן זה מותיר את מקומה של תרבות יהדות ערב בחברה הישראלית?

“באמצע המאה העשרים, לפני השואה, חיו בעולם כתשעה-עשר מיליון יהודים. במדינות ערב, או בארצות שהיו תחת השפעתה של התרבות הערבית, חיו לכל היותר מיליון וחצי יהודים שזה כעשרה אחוזים מבני עמנו. הם חיו בקרב חברות שוקעות וההשפעה של החברות השוקעות בלי ספק נתנה את אותותיה בכל מי שהתגורר במרחב הזה. אפשר להבין שיש פה גם עניין של מספרים. בארץ היחס המספרי הוא בערך 60:40 לטובת יוצאי אירופה ואמריקה, אבל בעולם היהודי של לפני השואה היחס היה שונה לחלוטין ולכן התוצרים התרבותיים של יהדות אירופה הם רבים יותר, מגוונים יותר ועשירים יותר. זה לא אומר שאין תרומה ליהודים אחרים. על אחת כמה וכמה מי שהיגרו למדינות המערב. אם אתה מתבונן ביהדות צרפת למשל, אז תפארת התרבות הצרפתית בימינו הם דווקא יהודים שהגיעו מצפון אפריקה. אני חוזר ומטעים כי לא מדובר פה על ארץ מוצא או על גנטיקה, אלא על תרבות”.

החזון הציוני היה לבנות ארם חדש - ישראלי. לא עוד יהודי גולה דובר יידיש או ערבית. האם בבנייה הזו הייתה זכות רק ליהודי אשכנז? עושה רושם שהדמות הצברית שרצו שתיווצר היא דמות שהיא קודם כל אשכנזית.

“מובן שמי שקומם את המוסדות וקבע במידה רבה את דמותה של המדינה היו יהודים שהגיעו מארצות אירופה. אין מנוס מלהכיר בזה. אני לא רוצה להמעיט בתרומתם של יהודים שהגיעו מארצות אחרות, אבל המדינה קמה על היסודות שיצרו אנשי העליות השנייה השלישית בטרם קום המדינה. הם שהיו עד סוף שנות השישים הרוב המכריע

באוכלוסיה והם ששרטטו את דיוקנה במידה מכרעת”.

אני רוצה לדבר איתך על טענה שאני שומע בחוגים אשכנזיים דווקא היום עם התעוררותו של השיח העדתי: אולי היה בעבר קיפוח עדתי מצד האליטה האשכנזית, אך המצב לא כך עוד כיום עם נישואי התערובת הרבים ובעצם הגענו לשוויון מסוים בחברה הישראלית, לפחות מבחינת אשכנזים-מזרחים. מה דעתך?

“באופן מוסדי כמובן אין אפליה, אבל האפליה זורמת בעורקיה של החברה הישראלית. זו לאו דווקא אפליה של בני עדות המזרח, אלא של החלשים והשונים. זו אפליה של ערבים, של יהודים חרדיים - ואפילו של החרוצים מביניהם שעובדים ומשרתים בצבא - ושל האתיופים. יש אפליה גלויה ויש אפליה סמויה וחרישית, אבל מצבם הנחות, במובן הסוציו-אקונומי, של יוצאי מדינות ערב נובע מסיבות רבות ולא רק מקיפוח. למזלנו, כפי שקראתי לא מכבר במחקר של פרופ’ מומי דהן, פרופ’ לכלכלה שעוסק הרבה מאוד בשאלות חברתיות, לפחות הפער הזה הולך ומצטמצם בקצב מהיר. גם היום ההפרשים ברמות ההכנסה הם ניכרים למדי, אבל הם הצטמצמו בכמחצית בתוך חמש-עשרה שנה. לומר שאין אפליה, את זה מכחיש כל מחקר סוציולוגי רציני. אם שמך מוחמד אגבריה או מקסים אבוטבול ותפנה למשרד עורכי דין מיוחס, הסיכוי שלך להתקבל קטן משל אחד ששמו, למשל, ירון ברקוביץ”.

בעוונותי אני לומד פסיכולוגיה. אני יודע להגיד לך שגם היום אם מודדים עמדות סמויות של ישראלים, גם אשכנזים וגם מזרחים יראו לרוב העדפה ברורה לאשכנזים. הגזענות קיימת, אך הופכת יותר ויותר מוסוות.

“כתלמיד פסיכולוגיה אתה יודע שיש פה מעגל מכושף: מצבם האובייקטיבי של קבוצות בתוך החברה משפיע על הדעה הקדומה כלפיהם, והדעה הקדומה מדכאה את הנחשלים. ביטחוני העצמי של מי אשר משחר ילדותו נתקל באפליה נפגע ותחושת הביטחון העצמי שלו מתרופפת ומקטינה את סיכוייו להישגים. אובדן האמון ביכולת להשיג הישגים משפיעה בסופו של דבר גם על ההישגים. זו טרגדיה והיא קיימת בכל חברה. יש לי משפחה מאוד מעורבת. יש לי נכדים מכל גוני הקשת העדתית וגם חתן ממוצא סורי ששמו משה דקל. משה הוא רופא, אחד מאחיו הוא רו”ח שהיה קצין בכיר ואחר הוא מהנדס אלקטרוניקה. כל שבעת האחים החליפו את שמם מבגדדי לדקל. אמרתי לבתי (הסופרת והקומיקסאית דניאלה לונדון-דקל - א”ש) ‘כמה יפה היה אם היית ‘לונדון-בגדדי’. אז חתני אמר לי ‘אתה חושב שבשנות החמישים היה קל להיות בגדדי בארץ?’ הנחמה שלי היא שנכדי לא מבינים על מה אני מדבר בכלל”.

אתה יודע, שם משפחתי הוא ‘שמחון’ ורק כשהגעתי לתל-אביב, בצבא ומאוחר יותר רק אז הבנתי שלשם המשפחה שלי יש משמעות עבור אנשים. זה דבר שלא שמתי לב אליו לפני.

“אני מניח שהמשמעות אינה גדולה, או שבהתחלה היא מובחנת, אבל אחר כך, כאשר מכירים את האיכויות שלך, זה מטשטש ונעלם. אני עובד עם קבוצה קטנה של עורכים ותחקירנים (הכוונה היא לתוכנית הטלוויזיה ‘לונדון את קירשנבאום’ - א”ש). הצוות שלנו מונה שמונה אנשים. אני

מרבח להציג להם שאלות על אודות מוצאם המשפחתי ומקור שמוניהם, והנה מתברר שכולם מעורבבים לגמרי. כיוון שהם יושבים במה שנקרא צומת של השפעה ותרבות, בתוך ערוץ עשר, איש מהם לא חש בזה, אבל כשאתה בודק את השמות ועיסוקי הוריהם אז ברור שיש הבדלים מסוימים ברקע החברתי. הם אנשים בגילאי 30-35 וכבר לא נגועים בשום חבורה או פצע, ועד שאני לא בא וחוקר אז איש איננו יודע ואיננו שואל, אבל כשמדברים במונחים סטטיסטיים אז ההבדלים קופצים לעין. אם תשאל שאלה כדוגמת 'מה מוצאה העדתי של האישה הזאת, אשר אבא שלה ד"ר לפיזיקה ואימא שלה עובדת סוציאלית בכירה', תהיה התשובה שרוב הסיכויים הם שהיא ממוצא מערבי. ברוב המקרים המשיב יצדק, מפני שלא תמיד הסטריאוטיפים סותרים את העובדות, אבל אסור שזה ינחה אותנו בהתנהגותנו. האדם הפרטי איננו סטטיסטיקה. זה כרוך במאבק מתמיד נגד הנגיף הגזעני המקנן בכלנו **והשאלה היא לא אם אתה גזען או לא אלא אם אתה נאבק בגזענות שלך, אם אתה מודע לה. אני עושה כל מאמץ להיאבק בגזענות שלי**, גם בצורה פוזיטיבית. אם אצטרך לבחור לצורך קבלת משרה בין גבר אשכנזי לאישה מזרחית, תמיד אעדיף את האפשרות השנייה, מפני שעלי להרים תרומה כדי לסגור, לכל הרוחות והשדים, את הפערים האלה. אם אני יכול לשבור את הדפוסים הגזעניים האלה, לתרום תרומה כלשהי - אני תמיד אעשה את זה. הגזענות היא פנומן שהוא כמעט ביולוגי. התרופה היחידה היא חינוך ושינוי המציאות, כי אם המציאות היא 'פערית', מציאות של פער, הדעה הקדומה תשתרש. **יחד עם זאת, אני שונא את ההתחסדות ואת הפוליטיקלי-קורקט. כשמחללים את החפלה של המימונה ורואים בזה פסגה של תרבות, או מקבלים בהבנה או בחיבה את ההשתטחות על קברי צדיקים בגליל - אני לא שותף לזה. אני חושב שזה מעמיק את הפערים ומעמיק את הפיגור. אני אדם מודרני ואני לא מוכן להלל את הדברים האלה.** אני יכול להבין את זה ברמה אישית ולאהוב אנשים שדבקים במסורות משפחתיות ועדתיות מסוימות, אבל להתפוצץ מהתפעלות מזה אני לא מוכן".

בחוגים אשכנזיים יש אנשים שמדברים על כך שהמזרחים הם אלו שאשמים בקיפוח שלהם, שעליהם לקחת אחריות אישית על חוסר ההצלחה שלהם בחברה הישראלית. יש אפילו כאלו שמרחיקים לכת ומדברים על כך שהיום בחברה הישראלית 'אשכנז' זו כמעט מילת גנאי. מה דעתך?

"אני לא אוהב לדבר על אשמה. אני יכול לתאר את ההתפתחות ההיסטורית ולהסביר את מה שקרה כאן: הוריי היו אנשי העלייה שלישית שעלו ארצה בשנות העשרים המוקדמות. הם עזבו בתים אמידים באירופה. ציונים. אמי הייתה בתו של רב מודרני וסוחר אמיד בליטא. היא הייתה חברת "גדוד העבודה" וסללה כבישים בעמק. אבל אתה יודע, כשאני אומר את זה אני קצת מתבייש, כי כל אחד עם הפצעים שלו והנגעים שלו והזכויות שקנה בזכות מאמציהם של הוריו, ויש פה תחרות על 'מי סבל יותר' ו'מי הושפל יותר'. מה זה חשוב מי אשם? מה חשובה מגילת הזכויות המשפחתית? אין אשמים בהיסטוריה. הנסיבות המורכבות גרמו לכך שקרו דברים כאלה ואחרים. **כשאני קורא על מה שעשו לעולים מתימן בעלייה הראשונה והשנייה, אז**

לפעמים אני מתבייש בזה שאני אשכנזי. מה זה יעזור? מה הבושה שלי תעזור? אני אשם בזה? היום לא הייתי מתנהג כפי שהתנהג אבא של סבא שלי. אני יכול לסחוב את נטל האשמה על גבי? אני לא מאשים ילדים גרמנים שנולדו בשנת 1960. השאלה היא מה עושים? זו השאלה. אנו כבר מבינים מה היה לא נכון, איפה היו השגיאות אנו מבינים. אין בכוחנו לשנות את העבר. אפשר לפעול לשיפור מעשינו ומצבינו בעתיד. זה מה שמעניין אותי".

מה לגבי האנשים שטוענים שיש היום בחברה הישראלית תופעה של גזענות הפוכה, כוז של מזרחים כלפי אשכנזים?

"יש תופעות כאלו אך תראה, **אלו המתקראים 'אשכנזים'- אין להם על מה להלין. אני יודע מה אני מייצג לעיתים קרובות בעיני אנשים. אני נתפס בעיני אחדים כסמלן המשוקץ של האשכנזי הצפונבון, ורוד-הלחיים, השמן והמפונק. אז בסדר. הם חושבים ככה ואולי ישנו את דעתם אם אספר להם על הביוגרפיה שלי. עם זאת, בוא נגיד שאני לא שייך לשכבה החברתית הסובלת. אם יש גם קצת גזענות אנטי אשכנזית, זה לא נורא. יש עכשיו איזה אתר אינטרנט של 'המתנשאים והנעלים' (עמוד הפייסבוק 'אנשים עילאיים ומתנשאים' - א"ש) והפרצוף שלי נמצא שם בתור לוגו, אז אני מנחש ממה זה נובע ומנין זה בא. זה בא מתוך בוז להשכלה ומתוך בוז לשמירת הלשון הנאה והמדויקת, ואני כנגדם בז למי שלא מוכן לוותר על אישיותו, על מי שהוא. אז בסדר, נו, להגיד שאני סובל נורא מזה? ממש לא."**

אנחנו כידוע לך נמצאים בבאר שבע, אחת הערים הגדולות בישראל ועדיין נחשבת פריפריה על אף שהיא מרוחקת מאה קילומטרים בלבד מתל-אביב. החלוקה בין פריפריה למרכז היא חלוקה גיאוגרפית בהכללה גסה של אשכנזים ומזרחים. אתה מסכים שהקצאת משאבים כלכליים היא דרך לצמצום פערים חברתיים?

"יש ויכוח שאולי היריעה צרה מדי מכדי להיכנס אליו. צריך לשקול טוב מאוד את ההשקעות החברתיות ולהבין מה מניב תוצרים טובים ומהו בזבז כסף. פריפריה יש גם בתוך תל-אביב. אני גר במרכז תל-אביב וחצי קילומטר ממני משתרעת 'באר-שבע' יותר גדולה מבאר-שבע, שכונות הדרום, והלאה משם חולון ובת-ים, שתל-אביבים אסלים רואים בתושביהם ברברים וכשהם באים בימי חמישי לתל-אביב הם נראים להם כפולשים לא מתורבתים. אז הפריפריה איננה רק באר-שבע. נכון הדבר שסטטיסטית יש יותר יוצאי עדות המזרח בפריפריה הגיאוגרפית: בגליל ובנגב. זו עובדה. כמה צריך להשקיע ואיך? אולי פשוט צריך תנועת רכבות יותר טובה מבאר-שבע לתל-אביב, שנסיעה לא תהיה ייסורים אלא שלווים וחמש דקות. זה עשוי לסייע להפחתת התחושה הפריפריאלית יותר מהשקעות מסוג אחר. אבל אולי לא, אני לא יודע. לדעתי צריך להשקיע באנשים, איפה שיש חולשה שם צריך להשקיע. אם בתי הספר בבאר-שבע שבע פחות טובים מאלו שבצפון תל-אביב, צריך לעשות כל מאמץ וזה מתבטא גם בכסף, כדאי להשקיע בבאר-שבע יותר מאשר בצפון תל-אביב. איך עושים זאת? זה נורא מורכב. יש לי עמדה בנושא, אבל אני חושב שלא יהיה לך די מקום בכתבה שלך".

ממיזורי לבאר שבע

גזענות היא מילה גדולה. נראה כאילו כל הנושא הזה של "גזע" לא שייך למרחב הישראלי, הוא שייך לדרום אפריקה, לארה"ב, לתקופה הקולוניאלית. אבל ממש לא לישראל, לא היום ולא לפני חמישים שנים. קשה היום לחברה ישראלית שרואה בעצמה חברה מתקדמת, להודות בעובדה שיש בה גילויי גזענות רחבים. גזענות כלפי קבוצות אוכלסיה רבות הן יהודיות והן לא-יהודיות. נוצר כאן מעין מדרג של גזענות. את הגזענות "המקובלת ביותר", שמקובל לדבר עליה היא האנטישמיות. הגזענות השנייה במדרג היא כלפי הערבים. רבים מודים בה בקול רם, אבל גם מקרב המגנים אותה יש המאמינים שמדובר בגזענות לגיטימית כאשר מדובר ב"אנשים סוג ב".

גזענות גורמת לאפליה ולהדרה, בין אם באופן גלוי כמו שאפשר לזהות בקלות בחברה האתיופית, וכלפי דוברי רוסית (שהם, משום מה, בכלל לא חלק מהשיח על גזענות) ובין אם באופן סמוי, כמו כלפי המזרחים אשר נמצאת בסוף המדרג והיא מטושטשת עד כדי הפיכתה ל"שר" שספק אם קיים או שמדובר בדיבוק בא והולך.

כמו החלוקה בשיח, המאבק בגזענות נחלק לקבוצות האוכלוסייה הנאבקות נגד הגזענות המופנית כלפיהן. המתנגדים לגזענות כלפי הערבים הם גם מי שאינם קורבנותיה: פעילים ישראלים שרובם המכריע הוא אשכנזי. אך לרוב בתוך האוכלוסייה היהודית החלוקה היא על פי קבוצות: מזרחים נאבקים בגזענות כלפי מזרחים, אתיופים בגזענות כלפי אתיופים וכו'. הניסיון לחבר בין המאבקים לא הצליח. את הסיבות לכך אני יכולה רק לשער מתוך מעורבותי במעגלים השונים:

- ההבדלים ההיסטוריים בין המזרחים לאתיופים המעברות, ההסללה לבתי ספר מקצועיים ודחיקתם לשוליים החברתיים-גאוגרפיים אינם שונים ממה שעשו לאתיופים - הסללה לחינוך דתי-לאומי והפנייתם למרכזי קליטה ולאחר מכן ליישובים פריפריאליים; אך העובדה שהמזרחים עברו זאת לפני שישים שנים והאתיופים לפני שלושים שנים מבחינה בין ההשלכות של הפרקטיקות המדינתיות הללו. דבר נוסף הוא שגם אם הגזענות קיימת כיום יש מאמץ כביר להסתיר את הגזענות. לא כך היה בשנות החמישים.
- במקרה האתיופי, למרות הדמיון לחוויה המזרחית, עניין הצבע הוא רכיב משמעותי מאוד במרחב הישראלי שברובו הוא לבן, אף על פי שמבחינה חברתית המזרחים והכהים יותר שבהם תפסו את עצמם כ"שחורים" במאבקם (למשל, "הפנתרים השחורים").
- לקבוצות מוחלשות בקרב החברה היהודית, אשר רוב הפרטים בהם נאבקים להשתייך למרכז הישראלי אם על ידי אחוז גבוה של שירות בצבא או על ידי נקיטת עמדות פטריוטיות, אין אפשרות לחבר בין מאבקן לבין זה של

#אפרת ירדאי, פוליטיקה וממשל, תואר שני

הערבים - שבחלקו גם הוא מאבק בגזענות והתנשאות ישראלית ומאבק לאומי.

4.החיבור המועט שיש בין המאבקים הוא בשוליים. אפשר להבחין בו בקרב האקטיביסטיים והאקדמאיים של כל קבוצה. מבחינה כמותית ורעיונית קשה לומר שהם מייצגים את הקבוצות בשמן הם נלחמים. יותר מזה, השיח על גזענות עבר אקדמיזציה והוא מנותק מנושאי המאבק (כפי שקורה כעת במאבק הפמיניסטי).

בסופו של דבר, אחרי ההפגנות, הפוסטים בפייסבוק, הוויכוחים הווירטואלים ופנים מול פנים עם חברים ועם זרים, המאבק בגזענות הוא מאבק כלכלי. נדמה לי שלא היה אכפת לי שיקראו לי כושית אם בעיר שבה גדלתי - אשדוד, היו נותנים לי ללמוד בבית ספר ברמה של ילדי צפון תל-אביב. אני מניחה גם שאם המזרחים היו חלק מהתרבות הישראלית מלכתחילה הם לא היו מתרעמים על "אנשי תרבות" המתבטאים בצורה גזענית. זו הייתה יכולה להיות התבטאות שולית, היות והם במרכז העניינים והתרבות שלהם אינה מושא לזלזול. חמור ביותר בעיני הוא מחיקתן של תרבויות שלמות ב"כור ההיתוך הישראלי". אילו התזמורת האנדלוסית הייתה מקבלת תקציבים לאומיים כמו הפילהרמונית והפער לא היה כל כך מצמרר (0% לאנדלוסית לעומת למעלה מ-90% לפילהרמונית מתוך התקציב במשרד התרבות לתחום המוזיקה), אולי כל תחום המוזיקה בישראל היה נראה אחרת? התשובה בסוגריים.

לאחר תהליך ארוך ומודע החלטתי על שינוי גישה. בהתחשב בעובדה שמאבק כלכלי הוא מעבר ליכולותיי, במקום להצביע על האשמים ולהתנגד למדיניות כזו או אחרת, בחרתי ליצור משהו שיבטא את מה שאני מאמינה בו באופן כזה שיהיה פרודוקטובי בלי שאצטרך להיות במצב צבירה של כעס ותסכול.

אז ערן צלגוב ואני החלטנו לציין ארבעים וחמש שנים למותו של לנגסטון יוז, יליד מיזורי, משורר, סופר ומחזאי אפרו-אמריקאי, מגדולי המשוררים של ארה"ב ויש הטוענים שלא ניתן להבין שירה ותרבות אפרו-אמריקאית מבלי להכירו.

ערב לציון לנגסטון יוז התפתח ל-"כושילאמאשלהם-אנתולוגיה זמנית לשירה שחורה" וה-"כושילאמאשלהם" התפתח להוצאת "רעב" שהוקמה בבאר-שבע. "רעב" שמה לעצמה למטרה לאתגר את מדף הספרים הישראלי הלבן והחיוור. שני הפרוייקטים הקרובים שלנו הם: אסופת שירים של המשוררת הלסבית פאט פרקר והוצאה מחודשת של התרגום הראשון לעברית של "אותלו" מ-1874.

עד שנתקן את העולם אתם מוזמנים לבוא למופעים של "רעב" ולרכוש את האסופה במחיר ארצי של 25₪.

מי אני?

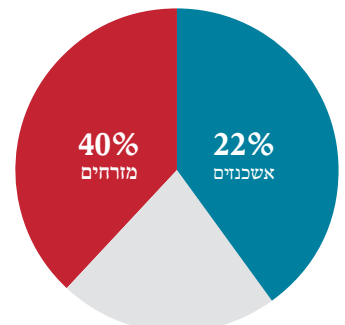
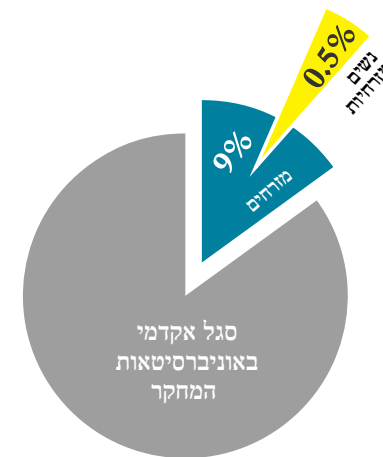
הפליה תוצאתית

מה אני עושה פה?

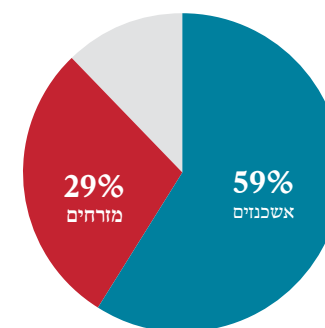
הפליה תוצאתית היא במילים פשוטות "חוסר שוויון בתוצאה". ברוב המקרים, כולנו שווים בפני החוק אך המציאות הישראלית טופחת לנו בפנים עם התוצאות שאינן מתיישבות עם קביעת המחוקק.

איך אני מתבטא?

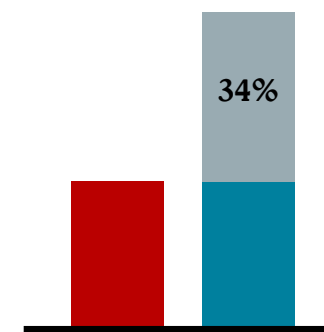
קיומה של הפליה תוצאתית מתבטא ביכולת לזהות בכירור את תוצאותיה של הפליה זו, גם אם קשה להצביע על מקורותיה השונים. בעוד שלהפליה מכוונת קריטריונים ברורים (לדוגמה: חוקי ג'ים קראו בארה"ב, חוקי ההפרדה הגזעית), להפליה תוצאתית קריטריונים ניטראלים לכאורה. הפערים העדתיים בישראל הן דוגמה מובהקת להפליה תוצאתית, כזו שכולנו יודעים שמתרחשת בפועל וקיימת בחברה כאשר אנו צופים בנתונים רלוונטיים, אך איננו מסוגלים לומר מהם הגורמים הברורים להפליה זו.

ייצוג בשוק עבודות הצווארון הכחול

שוק העבודה הניהולי-אקדמי

לאשכנזים סיכוי גדול יותר ב-34% להתקבל לראיון עבודה מלמזרחים

.....

במסגרת התכנית העיונית של 'קרן משה-התכנית למנהיגות' מתקיימת אחת לשנה, שבת עיון שמטרתה לימוד והעמקה בנושא חברתי חשוב. השנה עסקה שבת העיון בנושא 'יזמות חברתית'. תחילה האזינו הסטודנטים להרצאות של עדנה בטאן, מנהלת קובית רוטשילד שבמחלקה למעורבות חברתית, ושל עו"ס נעמה לוי מרצה במחלקה לעבודה סוציאלית. אחר כך הוקרן בפני הסטודנטים הסרט 'המדריך למהפכה', ולאחריו הרצה במאי הסרט, מר דורון צברי. הסטודנטים השתתפו במהלך השבת בסדנאות גיבוש וזהות עצמית, ודנו במיזמים שהם עתידים להוציא לפועל במהלך השנה.

.....

תוכנית ההכשרה ליוזמים מהדרום של 'קוביית רוטשילד' הגיעה לסיומה. השתתפו בתכנית שניים עשר יזמים מהדרום שעברו ליוזי, הכשרה והדרכה. תוכנית ההכשרה כללה שיעורי מליאה, מנטורינג, ליווי עסקי ותמיכה וייעוץ אינטנסיביים שבסופם אפשר להבחין בניצני ההצלחה: הקמת מכללה ברהט, פתיחת בית בדיקות תוכנה בירוסם, הקמת ועד שכונה בנתיבות ועוד. קבוצת היוזמים משמשת דוגמה לכלל האוכלוסייה בחזונו ליצירת חברה טובה וצודקת יותר. צוות קוביית רוטשילד מאחל לנו וליזמים בהצלחה.

למצוא בעמוד הפייסבוק ובאתר

פרטים נוספים אפשר למצוא בעמוד הפייסבוק ובאתר

למצוא בעמוד הפייסבוק ובאתר

בימים אלו, זכתה קבוצת בריז קריאבי במכרז לבניית הסימולטור החברתי הראשון בארץ ובעולם שעתידי להיראות כך:

בתכניות 'פעילי ציבור' והקרן המשפחתית על שם תד אריסון עסקו במסגרת שבת העיון בנושא 'מנהיגות ויזמות חברתית'. הסטודנטים הקשיבו להרצאותיהן של עדנה בטאן, של ח"כ מיכל בירן ושל איילת רייטן, מנהלת ההדרכה בקובית רוטשילד שבמחלקה למעורבות חברתית. עוד הקשיבו הסטודנטים להרצאתה של גב' מיכל שלהבית-אברהם שדנה בתקשורת בין-אישית ולהרצאתו של דורון זקצר, יזם חברתי. את השבת חתמו הסטודנטים בסדנת 'גיבוש זהות עצמית'.

קרן משה - התוכנית למנהיגות
תוכנית הדירות הפתוחות ע"ש ליליאן ולארי גודמן
קרן גרוס
פעילי ציבור - התוכנית למנהיגות
הקרן המשפחתית על שם תד אריסון
שגרירי רוטשילד
אוניברסיטה בעם

מה קורה?

מעורב: לדעתכם עדתיות זה עדיין נושא רלוונטי עבור האוכלוסיה הצעירה בישראל?
האם חוויתם ביטויים של עדתיות או שלדעתכם אנשים בני 20-30 כבר לא מכירים את התופעה?

אור תשובה

אני חושבת שזה עדיין מאוד רלוונטי. לא כל כך כי עדיין מתרחשת אפליה בפועל (למרות שגופים כמו לבי במזרח יראו דוחות שמוכיחים אחרת) אבל בעיקר כי ההשפעות של האפליה והגזענות שהיתה כאן בתקופת קום המדינה עדיין לא פגו.
אני יכולה להגיד לך שבמחזור שלי באוניברסיטה היינו אולי 10% מזרחיות ואני נדיבה..

ליאור גל

אני אהיה זהיר כדי לא להשמע גזען אבל לדעתי העדתיות לא רלוונטית לרוב האוכלוסייה הצעירה. ממפגשי איתה לאחרונה היא הגיעה דווקא מצידם של מזרחים ומאוכלוסיות נחשלות.

אלה פרי

אני חושבת שהתשובה לא חד משמעית. אי אפשר להגיד שצעירים לא מכירים את התופעה, אבל היא יותר מוכרת לנו דרך ההורים שלנו. להפוך אותה ללא רלוונטית יהיה דבר שגוי מאחר והדיון בנושא חשוב לדעתי למרות (ובתקווה) של שרובנו לא נתקלים בו יותר.

אורן אלקובי

לדעתי עדתיות זה נושא שכבר פחות רלוונטי לתקופה שלנו היום. אמנם צורת הדיבור, הכסף והמראה החיצוני כן מביאים לסטריאוטיפ, אך היותי של מישו "מזרחי" או "אשכנזי, לא משנה באותה מידה כמו בתקופה של הסבים שלנו או ההורים שלנו.

עמרי קומאי

כן, אבל המשמעות שלה שונה מפעם. ארץ מוצא לא מחייבת התנהגות מסוימת, אבל יש קשר חזק בין להיות אדם אשכנזי/מזרחי לצורות התנהגות כמו העדפה מוזיקלית, בילוי מועדף והשכלה.

בא לכם לכתוב במעורב? יאללה

Send

אתם מוזמנים לפנות אלינו עם רעיונות לכתבות, נושאים לגיליונות הבאים, טורי דעה, ראיונות, מושגים ל"חשבון פשוט", קפה, תה, שתיים סוכר.

Meorav.bgu@gmail.com

או בפייסבוק